

ваник Червоної Калини” (1937 р.) та літературно-мистецькі сценки “Співомовки”. Протягом 1922–1939 рр. він був редактором видавництва “Червона Калина” у Львові, а також співзасновником (разом з братом Богданом) і директором курорту у с. Черчому на Рогатинщині (1928–1939 рр.).

...Маловідомі нині широкому українському загалу збірки “За Україну”, “Червона Калина” (1915 р.) і “Ще не вмерла Україна” (1916 р.), укладені Богданом Лепким та його однодумцями і видані у Відні як культурно-роз’яснювальний і публіцистично-агітаційний засіб до пробудження серед українського загалу національної свідомості, честі і гідності, прагнення до боротьби за своє визволення і державність, – свого роду “зазив” до практичного діла, до праці в ім’я України. І ця видавничо-агітаційна сторінка у творчій діяльності Богдана Лепкого – одна з багатьох, які нам ще потрібно уважно прочитати.

Івано-Франківськ

¹ Кульчицька Олена (1872 р., Бережани – 1967 р., Львів) – український живописець і графік. 1908 р. закінчила Віденську художньо-промислошу школу. З 1948 р. – професор Львівського поліграфічного інституту. З 1956 р. – народний художник України, у 1967 р. їй присуджена Державна премія ім. Т. Г. Шевченка. Автор картин “Діти на левані” (1909 р.), “Жнива”, “Бабуля”, “Діти з свічками” (всі – за 1913 р.); серії акварелей 20-х років – “Народна архітектура західних областей України”, “Народний одяг західних областей України”; ліногравюр і гравюр на дереві, ілюстрацій до творів відомих українських письменників.

² Див.: За Україну. Воєнна читанка. Вид-во Українського народнього учительства. – Ч. 1. – Відень, 1915. – С. 3.

³ Див.: Червона Калина. Присвята Українським Січовим Стрільцям. Воєнна Читанка. – Ч. 2. – Вид-во Українського народнього учительства. – Відень, 1915. Не плутати (!) з часописом “Червона Калина”, випуск якого було налагоджено 1915 р. зусиллями Українських Січових Стрільців – літераторами А. Лотоцьким, В. Огоновським, Ю. Шкрумеляком та ін.

⁴ Див.: “Ще не вмерла Україна”. Співаник з великих днів. – Видання Української Культурної Ради. – Відень, 1916. – 62 с. Упорядкував і рисунками прикрасив Богдан Лепкий. Заставки на мотивах Олени Кульчицької.

⁵ Див.: Червона Калина... – С. 31–32.

⁶ Див.: Там само. – С. 4–7.

⁷ Гірняк Никифор – відомий галицький педагог в Рогатині і Тернополі. У часі Першої світової війни – отаман УСС, комендант Коша УСС (1915–1918 рр.). 1920 р. уклав договір з Червоною Армією та очолював Ревком у Вінниці. Автор спогадів “Червона Українська Галицька Армія” (1956 р.).

⁸ Див.: Червона Калина... – С. 28.

⁹ Див.: Там само. – С. 14.

¹⁰ Див.: Червона Калина... – С. 20, 23.

¹¹ Див.: За Україну. – С. 13–23. Кабаровська (дівоче – Данилевич) Северина (1880–1929 рр.) – письменниця, вчителька, громадська діячка. Авторка оповідань для дітей (збірка “Україні служи”) та дитячих п’єс.

¹² Див.: “Ще не вмерла Україна”. – С. 14.

¹³ Кирило Трильовський (1864–1941 рр., м. Коломия). Адвокат за фахом. Один з організаторів в Галичині селянських рільничих страйків 1902 р. Прихильник ідей М. Драгоманова і М. Павлика. Посол до австрійського парламенту 1907 і 1911 років від радикальної партії. 1900 р. на Снятинщині організував перші добровільні підрозділи Українських Січових Стрільців. 1918 р. входив до складу філії товариства “Січ”, згодом очолював січовий рух в Галичині. За Першої світової війни – начальник Бойової Управи, яка на основі колишніх “Січей” формувала Національну Раду ЗУНР. Автор низки статей на громадсько-політичні теми.

¹⁴ Клим Гутковський (1881–1915 рр.) – громадський діяч в Галичині. Публіцист К. Гутковський – один з організаторів “Січей” і “Сокола-Батька”; під час Першої світової війни – сотник Українського Січового Стрільцтва.

¹⁵ Віра Лебедева – псевдонім української письменниці, видатної громадської, просвітянської і жіночої діячки Константиної Малицької (1872–1947 рр.).

¹⁶ Див.: “Ще не вмерла Україна”. – С. 25.

¹⁷ Див.: Червона Калина... – С. 11.

Володимир Качкан

У ВІНЕЦЬ ПАМ’ЯТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО *

П’ятдесят п’ять літ – довгих, тривожних, мученицько-тортурних, обнадійливих, очікуваних, але все ж таки п’ятдесят п’ять літ – сумних, заслізнених, холодно-голодних, проплаканих і в той же час – щасливих років спогадів, роздумів, пам’яті!

Яка вона, наша сьогоднішня пам’ять про тих, хто, стікаючи кров’ю, у шрамах та ранах образ, поневірянь, нищення, забуття, тримали на своїх плечах нездоланий чорними вітрами ворожої олжі підмурівок храму, що зветься українською культурою, літерату-

* Слово, виголошене в Івано-Франківській обласній державній філармонії 17 листопада 1996 року у 55-ту річницю від дня смерті Б. Лепкого.

рою. мистецтвом? Яка то нині у суверенній незалежній демократичній Українській державі пам'ять про великих наших апостолів Слова, ратаїв історичної Правди?

Скільки літ пролилося посивілими прощальними липневими дощами у тверду жовтувату краківську землю, щораз віддаляючи фізично Богдана Лепкого від його золотопольської материзни, від тієї вітцівщини, про яку, здається, ще не відхлипавшись од юності, він вилив пісенно-привабні рядки:

Колисав мою колиску
Вітер рідного Поділля
І зливав на сонні вії
Степового запах зілля...

О, скільки ж це літ прокурликало на крилах невимовної жури Богданового болю, туги за втрачено-невернучим – і розстудили зачерствілі серця високим небесним поглядом:

Бачиш, брате мій.
Товаришу мій.
Відлітають сірим шнурком
Журавлі в вирій.
Чути: кру! кру! кру!..

Ох, скільки ж тих літ прошнував невблаганно стрімкий та податливий до забування час, як бризнули з гарячою, мов грань, сльозою оці поетичні слова:

Останній птах в вирій летить.
Остання квітка в'яне.
Листками вітер шелестить.
Немов говорить: цить, ах, цить!
Тепер спокій настане.

За чим, за ким така ностальгія, такий занурений у біль смуток, плач, розпач? Може, за Крегульцем, Гусятином, Копичинцями, за Черченськими пагорбами та літніми вечорами, за тією вілією-Богданівкою, де легко дихалося, де облегло плакало щемке серце. А може, то за тим Львовом, що водив мало не щодень брукованими вуличинами від університету до зали, де ставали до герцю в імпресіоністичних шуканнях кришталевого слова молодомузівці? А може, то так небесна зоря заповідала-пророкувала йому, Богданові Лепкому, в далеку чужину дорогу, а рідний вітер розкочував ту стежу сувоями шукань, шукань і шукань – і знову ж таки єдиного, найвартнішого, найнепідробнішого у царстві людського духу діаманта – Слова. Може? Може...

То ж згадаймо і пам'ятаймо!

Скільки тяжких літ відгороджують нас від страхітливо-зляканого скрику на галицькій землі: війна! Перша світова... І гірка доля візьме Лепкого за руку, і він, хоч-не-хоч, а піде через Карпати на Угорщину, в містечко Шатмар, а далі через Пешт – до Відня, що

під червоно-чорним гудінням неба став вавилонським стовпотворінням. Та просвітньо-культурницька праця втішає, бальзамує душу і на чужині. Стрічається з Петром Карманським, Василем Щуратом, Василем Пачовським, Кирилом Студинським, Філаретом Колессою – цим нев'янучим букетом галицької культури, видають брошури, народний календар, збірники пісень.

Однак війна невдовзі пожене українські розуми все далі, далі – на терен Німеччини, і Б. Лепкий опиниться в таборах для військовополонених, спочатку у Раштатті, відтак – у Вешларі.

Скільки нервів і сил, фізичних та духовних, було віддано творенню періодичних видань упродовж років! Донедавна не знали ми, що в українському німецькомовному журналі "Ukrainische Rundschau", редагованому Володимиром Кушніром, поруч з Дмитром Дорошенком, Михайлом Лозинським, Михайлом Мочульським, Зеноном Кузелею активну участь брав і Богдан Лепкий. Усі вони були покликані творити образ України як високоосвіченої, висококультурної нації зі своєю власною історією, традиціями, красивим письменством та оригінальною мовою.

А ще архівні матеріали допомогли довідатися, що коли 4 серпня 1914 року заснувався у Львові "Союз Визволення України" (СВУ), то для проведення видавничої та культурно-просвітницької праці організатори залучили кращі інтелектуальні сили: Степана і Романа Смаль-Стоцьких, Мирона Кордубу, Івана Крип'якевича, Осипа Назарука, Степана Томашівського, Василя Сімовича і, звичайно, Богдана Лепкого. Нині вже, на щастя, маємо змогу читати, аналізувати матеріали "Вісника Союзу Визволення України" як поважного джерела з історії таборів полонених українців у Німеччині та Австро-Угорщині.

А ще пізнаймо такий факт: протягом 1919–1920 років у німецькому місті Зальцведель Зенон Кузеля редагував часопис для українців Німеччини – "Шлях", до редколегії входив Б. Лепкий. На сторінках газети, що виходила двічі на тиждень, він опублікував чимало творів. А який же потужний пласт творчості Б. Лепкого ще зберігається і досі у стосах журналів "Світ", "Назустріч", "Літературно-науковий вісник", "Дажбог"!

Отож, згадуючи і спогадуючи, віримо, що невдовзі наші молоді журналістикознавці, пресологи, історики української літератури збагнуть ще і цю малознану сторінку тієї книги, яку назвемо багатотомовою Лепкіаною.

Отож пам'ятаймо!

"Відбився я від вас, і ви мене забули.

А життя наложило ярмо на карк і казало орати.

Орю.

Кладуться скиби чорні та глибокі, довгі-предовгі. А під цими скибами мої сили. моя молодість, моє все.

Так день за днем.

...Бийте в дзвін; бийте в дзвін на тривогу, щоб збудився малий і великий, щоб до праці метнувся усякий, щоб не було на рахунок пізно, – бийте в дзвін. бийте в дзвін, на тривогу!

Гать будуйте кріпку і високу, щоб нас море грізне не залляло, щоби ми у багні не застрягли та щоб внуки дідів не прокляли, що не вміли краю боронити: гать будуйте кріпку і високу!..

І я на тую гать кидаю свою пайку, дрібні слова...” (етюд “Кидаю слова”).

Але коби ж то просто собі, навідліт кидав великий Лепкий ті слова. Ні ж бо, ні – він їх, ці слова, вигойдував під серцем, як немовля, він ті слова пестив у долонях, розігриваючи між пальцями, він, майстер прози, передував їх, як зеренця, від наносної полови, а тоді, наче конюшину, висівав на білі аркуші. Слова ті кільчилися, сходили, стеблилися, виколошувалися – і жодного куклю! Натомість його книжкове поле так рясно-щедотно зродило десятками оповідань, повістей: “Іван Медвідь”, “Матвій Цапун”, “Кара”, “Вадим”, “Крутіж”, “В світ за очі”, “Мотря”, “Не вбивай”, “Батурин”, що склали могутнє епічне полотно “Мазепа” ...

Перепливаймо широку ріку історичної правди української нації – читаймо прозу Б. Лепкого. І при цьому задумуймося, роздумуймо – і теж пам’ятаймо!

Скільки ж і скільки невимірної енергії внутрішнього духу, снаги і таланту вкладено ним у літературно-критичні есеї, історико-літературні студії, аби новими малознаними гранями біографії зблиснули до свого не завжди вдячного народу-батька його великі та нерідко змалені забуттям сини-письменники Іван Котляревський і Маркіян Шашкевич, Євген Гребінка і Пантелеймон Куліш, Леонід Глібов і Олекса Стороженко, Степан Руданський і Юрій Федькович, Василь Стефаник і Володимир Барвінський... Скільки їх, тих велично-великих, чиї імена давним-давно золотом викарбувані в енциклопедіях народів світу, та не завжди, або невчасно, або й неповно, згаданих “на нашій, не своїй землі!..”

“А звідки ж нам нині того слова дістати, нині, коли світ цілий стогне з болю і виє з розпуки?..

Він (Т. Шевченко. – В. К.) не тільки найбільший з наших людей, але й найчистіший. Весь мов з хрусталу, мов якась жива і животворча мрія. До Нього не причіпиться ніякий докір. Не ми Йому, а Він нам мав і має право докоряти. І докоряє...

І кого ж нам кликати нині, як не Його?.. Він дарував нам не тільки найцінніші твори, але дав нам своє життя, мов якийсь прегарний поетичний твір...”. Так кликали вуста і серце Б. Лепкого ще далекого 7 липня 1917 року з австрійського Відня його – великого Пророка України – безсмертного Тараса (“Прийди до нас!”).

Скільки, хто виміряв ту кількість недоспаних ночей, вистражданих у важезній щоденній роботі над підготовкою п’ятитомного видання творів Тараса Шевченка з ґрунтовною передмовою – цілою монографією на 240 сторінок (Київ: Лейпціг, 1919), “Начерку історії української літератури”, збірника “Шевченко про мистецтво” (Зальцведель, 1920), десятків томів творів українських класиків, по-науковому впорядкованих та прокоментованих. А ще переклади українською літературною мовою, польською мовою нашого історико-літературного шедевра “Слова про похід Ігоря”, польською – кращого із творчого надбання Т. Шевченка, М. Коцюбинського... Праця, діяння наравду рівні подвигу. Одна людина зробила більше, ніж донинішні псевдовчені у так званих академічних інститутах!

Чи знаємо це все? Повинні знати – цього вимагає новий час. Цього вимагає пам’ять.

Тож пам’ятаймо!

... Умер поет. Далеко на півночі,
У городі непривітнім, чужім,
А хто ж йому накриє сонні очі
Китайкою? Заплаче хто по нім?

...А там народ, цілий народ, як море,
Бентежить, іде вперед, шумить...
Не вмер поет – його втомило горе,
Схилив чоло і задрімав на мить.

(“Умер поет”)

Ми ж, українці, не спімо, не дрімаймо, бо він схилив чоло, натружене, натовлене, до нас з вами.

То і ми нині схилимо чола.

Спогадаймо. Спом’янімо. Пам’ятаймо!

Івано-Франківськ